

דף שבועי

בס"ד

פרשת במדבר, תשפ"ה, מספר 1620

העצמה אישית והגשמה עצמית אברהם גוטליב

אומנם, 'נשיאת ראש', כאשר הכוונה ל'ראש מורם', היא דבר שלילי שמשמעותו: גאווה ויהירות ואף הוצאה להורג. כגון: 'לשאת את ראש פלוני מעליו'.² אולם כאן, לפי ההקשר, המשמעות חיובית; מדובר במפקד "לגלגלתם" לפי ספירת מחצית השקל ולא מניית בני אדם, כפי שמבאר רש"י.

משמעות הקריאה ל'שאת את ראשי בני ישראל' היא: לספור את ראשי בני ישראל במשמעות של 'להחשיב' את האדם כאדם, ולא רק במשמעות של כמות. והשאלה המתבקשת היא: מהי תכלית המפקד של כל עדת בני ישראל במדבר?

מדרש תנחומא (פנחס ד, א) נותן לכך הסבר מעניין בדרך משל; על המנהיג חלה חובה לבדוק נוכחות: "כל מקום שנפלו, הוזקקו למנוח... לידע כמה חסרו". משה המנהיג מתייחס לעם כמו הרועה אל הצאן: "הרי קבלן במנוח" ולכן מתוקף אחריותו "החזירם במנוח" וכלשונו:

וְיָהִי אַחֲרֵי הַמִּגְפָּה וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אֶלְעָזָר וְגו', שָׂאוּ אֶת רֹאשׁ כָּל מִקְוֹם שֶׁנָּפְלוּ, הִזְקְקוּ לְמִנְיָן. מִשָּׁל לְמַה הַדָּבָר דּוֹמֶה, לְזָאֵב שֶׁנָּפַל עַל הַצֹּאן, הַצֹּרֶךְ בְּעַל הַצֹּאן לְמִנּוּתָם לִידַע כְּמַה חָסְרוּ. דָּבָר אֲחֵר, לְמַה מְנָה אוֹתָן כָּאֵן? מִשָּׁל לְמַה הַדָּבָר דּוֹמֶה, לְרוּעֵה שֶׁמֶסֶר לוֹ בְּעַל הַבֵּית צֹאנֹו בְּמִנְיָן. הַשָּׁלִים שְׁמִירָתוֹ. כְּשֶׁהַחֲזִיר, צָרִיךְ לְמִנּוּתָן. כִּד כְּשֶׁיֵּצְאוּ יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם, מִסֶּרֶן הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה בְּמִנְיָן, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּדְבֹּר ה' אֶל מֹשֶׁה בְּמִדְבַּר סִינִי וְגו', שָׂאוּ אֶת רֹאשׁ וְגו' (במ' א:א-ב). וְאֵף כְּשֶׁיֵּצְאוּ כְּתִיב: וַיִּסְעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (שם לג:ה), הָרִי קִבְּלוּ בְּמִנְיָן. בָּא הַפֶּסֶר בְּעֶרְבוֹת מוֹאָב, הַחֲזִירָם בְּמִנְיָן. לְכָךְ נֶאֱמַר: "שָׂאוּ אֶת רֹאשׁ".

1 בעוד ש'לשאת את ראש פלוני' משמעו חיובי: להחזירו לגדולה, כמו למשל, כאשר יוסף פותר את חלום שר המשקים, הוא אומר: "בעוד שלשית ימים ישא פרעה את ראשו והשיבך על כנך ונתת כוס פרעה בידו כמשפט הראשון אשר היית משקהו" (בר' מ:ג). וכן, כאשר שחרר אויל מרודך את יהויכין מלך יהודה מבית האסורים, נאמר: "ויהי בשלשים ושבע שנה לגלות יהויכין מלך יהודה בשנים עשר חדש בעשרים ושבעה לחדש נשא אויל מרדך מלך בבל בשנת מלכו את ראש יהויכין מלך יהודה מבית כלא" (מל"ב כה:כז).

2 כמו בפתרון יוסף את חלום שר האופים: "בעוד שלשית ימים ישא פרעה את ראשו והשיבך על עץ ואכל העוף את בשרך מעליך" (בר' מ:ט).

ספר במדבר עוסק בנדודי בני ישראל במדבר סיני במשך ארבעים שנה. מדובר בתקופת הכנה והסתגלות גופנית ונפשית של העם לקראת הכניסה לארץ ישראל. "הפרחת השממה" של המדבר היא בעיקר רוחנית באמצעות התורה ויישומה, בהצבת גבולות לחיים ונתינת נופך רוחני לחיים הגשמיים והחומריים.

ספר במדבר הוא 'ספר המספרים', העוסק במניין אנשי השבטים בישראל והלוויים, והוא נקרא במסורת חז"ל "חומש הפקודים" ע"י התנא ר' חנינא בן גמליאל (סוטה לו ע"א-ע"ב). בדומה לכך הוא נקרא "ספר המספרים" בתרגום השבעים ליוונית 'Ἀριθμοί' (Arithmoi), בוולגטה ללטינית 'Numeri' ובאנגלית 'The Book of Numbers'.

הציווי שניתן למשה היה: "שָׂאוּ אֶת רֹאשׁ כָּל עֵדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמִשְׁפַּחְתָּם לְבֵית אֲבֹתָם בְּמִסְפַּר שְׁמוֹת כָּל זָכָר לְגִלְגָּלָתָם" (במ' א:ב). מאז ומעולם נהוג היה שלא לספור אנשים מחשש לעין הרע, אלא לספור את המטבעות שנתנו:

כִּי תִשָּׂא אֶת רֹאשׁ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לִפְקֻדֵיהֶם, וְנָתַנוּ אִישׁ כֶּפֶר נַפְשׁוֹ לָהּ בַּפֶּקֶד אֹתָם וְלֹא יִהְיֶה בָהֶם נֶגֶף בַּפֶּקֶד אֹתָם (שם' ל:ב).

רש"י מבאר:

כִּי תִשָּׂא – לשון קבלה, כתרומה; כשתחפץ לקבל סכום מניינם לדעת כמה הם, אל תמנע לגלגלת, אלא יתנו כל אחד מחצית השקל, ותמנה את השקלים ותדע מניינם. "ולא יהיה בהם נגף" – שהמניין שולט בו עין הרע, והדבר בא עליהם, כמו שמצינו בימי דוד (שם"ב כד:א-י).

וידועים דברי האמורא ר' יצחק במסכת תענית (ח ע"ב):

ואמר רבי יצחק אין הברכה מצויה אלא בדבר הסמוי מן העין שנאמר: "יִצְוָה" אֶתְךָ אֶת הַבְּרָכָה בְּאֶסְמִיךָ" (דב' כח:ח).

* ד"ר אברהם גוטליב, ביה"ס ללימודי יסוד ביהדות, אוניברסיטת בר-אילן.

לשעתו – "כדי להשרות עליהם שכונה" באותה תקופה, ולדורות –

שכל אדם יעשה כן יחשוב את עצמו לדבר שבמנין, וכאילו הכול תלוי בו... (ו)תלוי בפעולתו. ככה יחשוב תמיד.

מה שמוגדר בלשון המקצועית בפסיכותרפיה: "העצמה אישית והגשמה עצמית".

כאמור, השל"ה מבסס את דבריו על דברי חז"ל במסכת קידושין (מ ע"ב): "לעולם יחשוב האדם כאילו העולם חצי חייב וחצי זכאי". חז"ל אומרים דברי זירוז ועידוד לאדם: שישתדל לעשות מבחינתו, בנחישות ובהתמדה, את המירב שבמיטב, כדי להצליח. כל זאת לאור העובדה שיש לאדם לחוש שמא העוונות והזכויות אצלו שקולים, ולכן כל פעולה לטוב, או ח"ו למוטב משמעותית מאוד.

לפי הסבר השל"ה, תכלית התורה כאן, להוסיף 'ערך מוסף' לאדם בתחום הדימוי העצמי שלו, הערך העצמי האישי. אמירתו: "לעולם יחשוב האדם" ו"כל אדם יעשה כן", מראה למעשה מבט אוניברסאלי כללי של האדם: גברים ונשים, כאשר כל אדם יכול ומסוגל לעשות זאת. שהרי, העצמה אישית והגשמה עצמית מעניקה לאדם חוסן נפשי עם ערך עצמי ודימוי עצמי גבוהים, היוצרים מרגוע מעצים, מחזק ותומך לנפש, של ביטחון ושקט נפשי. לדעת השל"ה, תיאור זה הוא 'קול קורא להעצמה אישית והגשמה עצמית' לכל אדם. שידע להעריך את עצמו ואת יכולותיו ולחשוב שכל העולם תלוי בו – במעשיו, ולא להיגרר חלילה לדימוי עצמי נחות, המוביל לרגש נחיתות והימנעות מלהתמודד במצבים רגשיים.

לכן, כפי שכבר אמרה הגמרא בקידושין (מ ע"ב), "כל אדם צריך לומר 'בשבילי נברא העולם' ו-'אשרי אדם שנברא יחיד' – יחיד, ייחודי ומיוחד, כדי להעצים את עצמו ולתרום ככל יכולתו לאדם ולחברה. לדברים אלה ישנה משמעות נוספת במישור הגופני והנפשי-רגשי, בדברי המשנה במסכת סנהדרין (ד ה):

לפיכך נברא אדם יחיד, ללמד שכל המאבד נפש אחת, מעלים עליו כאילו איבד עולם מלא, וכל המקיים נפש אחת, מעלים עליו כאילו קיים עולם מלא.

נמצאנו למדים, שהתורה באה להדגיש בפרשתנו את החשיבות העצומה של הקיום האנושי לצד עשייה חיובית, באמצעות 'העצמה אישית והגשמה עצמית', כתרומה מיטבית לאדם ולקיום החברה.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא

לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של

אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:

<http://www1.biu.ac.il/parasha2>

כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.

הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן

יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

משה הוא ה'רעיא מהימנא', הרועה הנאמן להשגיח ולשמור על צאן ה', על בני ישראל (שמות רבה ב, ב), כדי לבדוק ולוודא, מתוך אחריות ואכפתיות, שכולם נוכחים.

לפי השכל הישר, הפעולה 'למנות את פלוני' פירושה למעשה בסלנג: 'לספור אותו'. כלומר, להכליל אותו ולהחשיב אותו, להסתכל עליו כבן אדם. וכך רש"י כותב: "לפי חיבתם מנה אותם". בשל חשיבותם המשמעותית, הערכית והרוחנית וייחוסם לבית אבותם החשיב אותם והתייחס אליהם.

אך עדיין נשאלת השאלה: מהי מהות חשיבותם של בני ישראל באופן כזה שהתורה מציינת זאת דווקא בכניסתם למדבר, ולא רק בפירוט בפרשת נשא? אונקלוס מוסיף בתרגומו נופך פרשני-רעיוני בכיוון זה:

קבילו ית חשבון כל כנשתא דבני ישראל
לזרעיתיהון לבית אבתיהון במנין שמהן כל
דכורא לגלגלתיהון.

בתרגום חופשי: חישבו את מניין כנסת ישראל לצאצאיה במנין שמות כל זכר לגולגולתיהם – לפי ראש. 'להחשיב' – מבחינת חשיבות ומתן משמעות ערכית. כך, שהשאלה המתבקשת היא: מהי התכלית של מניין בני ישראל במדבר? לסוגיה זו נדרש השל"ה הקדוש (צפת, המאה ה-16) שמבאר:

"שאו את ראש כל עדת בני ישראל" כו' (במ' א:ב). המניין היה כדי להשרות עליהם שכונה (רש"י). כל אדם יעשה כן יחשוב את עצמו לדבר שבמנין, וכאילו הכול תלוי בו. גם יחשוב הכול תלוי בפעולתו, וכמו שאמרו רבותינו ז"ל (קידושין מ ע"ב) לעולם יחשוב האדם כאילו העולם חצי חייב וחצי זכאי, ואם הוא ג"כ עשה עבירה, נמצא מכריע את עצמו ואת כל העולם לכף חובה. עשה מצוה, מכריע את עצמו וכל העולם לכף זכות. ככה יחשוב תמיד.

השל"ה מסביר למעשה, שתכלית מניין בני ישראל במדבר הייתה לשעתה ולדורות כמסר חינוכי ערכי המעצים את נפש האדם. יש לציין, שמעניין שבתקופתו, במאה ה-16, עשה השל"ה באמצעות דברי חז"ל שימוש בעקרונות מתורת הפסיכותרפיה – טיפול ריגשי בנפש לסוגיה, עוד הרבה לפני שהפסיכותרפיה הוגדרה כתחום מחקרי בפסיכולוגיה בתחילת המאה ה-20. השל"ה מבאר, שמניין בני ישראל במדבר נעשה

3 על הפסיכותרפיה לסוגיה השונים ככלי טיפולי לנפש, תוך סקירת המחקר והמלצה לפסיכותרפיה אינטגרטיבית-משולבת, ראו במאמרם הממצה של ביימן ושוחר "מהי פסיכותרפיה אינטגרטיבית?", בקישור:

<https://www.ayeka-merkaz.com/wp-content/uploads/2021/04/%D7%A9%D7%A8%D7%95%D7%9F-%D7%96%D7%99%D7%95-%D7%91%D7%99%D7%99%D7%9E%D7%9F-%D7%92%D7%95%D7%9C%D7%9F-%D7%A9%D7%97%D7%A8-%D7%9E%D7%94%D7%99-%D7%A4%D7%A1%D7%99%D7%9B%D7%95%D7%AA%D7%A8%D7%A4%D7%99%D7%94-%D7%90%D7%99%D7%A0%D7%98%D7%92%D7%A8%D7%98%D7%99%D7%91%D7%99%D7%AA.pdf>